

FOTOGRAFI. Mikael Jansson porträtterar 100 överlevare

"Alla rynkor är på plats, som de ska i min ålder", säger Tauba Katzenstein när hon får se bilden som Mikael Jansson har tagit.

JONAS EKSTRÖMER/TT

Unikt fotoprojekt får Bindefeld-stipendium

Årets stipendium från Micael Bindefelds stiftelse går till den svenske världsfotografen Mikael Jansson som i ett omfattande projekt porträtterar runt 100 överlevare av Förintelsen.

– Jag känner mig både hedrad och stolt, säger Mikael Jansson.

Projektet är unikt på flera sätt. Mikael Jansson träffar och porträtterar svenska överlevande, den yngsta är 78 år och den äldsta 102 år. Den kommande utställningen "Witnesses" är också ett samarbete mellan Moderna Museet och Kulturhuset Stadsteatern.

För Micael Bindefeld var valet av årets stipendiat självklart.

– Det här projektet står ut i sin unicitet. Dels därför att Mikael Jansson är en av världens mest begåvade fotografer. Dels för att samarbetet med Moderna museet och Kulturhuset Stadsteatern gör att det här viktiga projektet har en potential att nå väldigt många människor.

Tauba Katzenstein, 92 år, som bor på Judiska hemmet i Stockholm är en av dem som medverkar i projektet.

– Förhoppningsvis kommer människorna att lära sig något av det förflutna och kan jag bidra med minsta lilla så gör jag det, säger hon.

Levande bevis

Under andra världskriget tvingades Tauba Katzenstein utföra slavarbete och hon var internerad på flera

koncentrationsläger, bland andra Auschwitz, Sachsenhausen och Ravensbrück.

– Det är något som jag bär med mig på dagarna och på nätterna. Man lär sig leva med det. Beviset är att jag lever fortfarande.

Tauba Katzenstein berättar hur hennes mormor gasades ihjäl i en lastbil i Chelumno, som en av försökspersonerna under experiment för att ta fram de bästa metoderna för massavrättningar. Kläder som tillhört de mördade anlände i mängder för att sorteras och återanvändas. Tauba Katzenstein minns hur hon själv vid en transport försökte spara en liten bit bröd – den som inte ransonerade dog av svält – och hur den stals av en medfånge.

Ingen rädsla

– Det var överleva eller dö. Man blev som ett rovdjur själv. De förvandlade människor till hemska varelser och att komma ur kriget med hedern i behåll, bara det var ett konststycke.

Tauba Katzenstein har frågat sig själv många

Micael Bindefeld

gånger hur hon lyckades överleva. Det enda svaret hon har är att det beror på slumpen. – Man visste aldrig någonting och ibland orkade man inte ens vara rädd. I Auschwitz var jag totalt bortkopplad mentalt. Jag var inte rädd, inte hungrig. Jag var ingenting, jag var... ett mekaniskt kroppshölje, ingen människa.

Starka möten

När hon nära krigsslutet anlände till Sverige med andra överlevare möttes hon av fotografer som ropade att de skulle visa glädje över befriandet.

– Jag kände ingenting. Jag kunde lika gärna vara på väg till gaskammaren. Jag tror det var någon sorts mekanism att koppla bort allt för att kunna...

– Överleva, fyller Micael Bindefeld i.

– Nej inte för att kunna överleva, för att kunna dö, svarar Tauba Katzenstein.

Det har betytt mycket för Tauba Katzenstein att träffa fotografen Mikael Jansson och dela med sig av sin historia.

– Det har liknat kärleken, eller hur? säger hon till Mikael Jansson som håller med.

Trots Mikael Janssons långa erfarenhet av fotografiska projekt runt om i hela världen upplever han det här som något speciellt.

– Det har varit fantastiskt att träffa alla och höra deras historier. Självklart också väldigt tungt och rörande. Det har varit ganska svårt att fokusera på att ta bilden efter berättelserna, men det har varit jättefint också.

Personliga berättelser

Tauba Katzenstein tycker att han gör mer än många myndigheter och organisationer för att belysa Förintelsen.

– Det känns mer engagerat och personligt. Du gör något väldigt stort, Mikael, säger hon.

Planen är att utställningen ska visas på flera museer. Alla möten med de överlevande har både fotograferats och filmats och många av de personliga berättelserna kommer att finnas med i utställningen.

– De överlevandes blotta existens och hela den här utställningen som Mikael Jansson producerar är ett bevis mot alla dem som förnekar eller försöker förminska Förintelsen. Därför blir de här sista berättelserna så oerhört viktiga, säger Micael Bindefeld.

Stina Lagerkvist

Porträttet av Anna Grüner är ett av alla som kommer att ställas ut.

FOTO: MIKAEL JANSSON

Walter Frankenstein medverkar i projektet.

FOTO: MIKAEL JANSSON

Micael Bindefelds stipendium

Micael Bindefelds Stiftelse delar varje år ut ett stipendium till projekt som förmedlar berättelser om Förintelsen.

Stipendiet delades ut första gången år 2015 och tidigare stipendiater är: Örjan Henriksson tillsammans med Sara Sommerfeld och Johan Romin, Adina Krantz och Nadine Gerson, samt Jacob Mühlrad.

Stipendiet överlämnas den 27 januari, i samband med Förintelsens minnesdag. I år delas det ut av Prinsessan Christina vid en ceremoni på Dramaten i Stockholm och summan är 400 000 kronor.

pekar framåt

Jovan föddes i dåvarande Petrovgrad och tog sig endast nio år gammal över gränsen till Ungern. 1944 deporterades han till Bergen-Belsen, och befriades i Theresienstadt 1945. Men hela hans familj dödades.

– Endast 38 judar från min stad överlevde, och jag var yngst. En tolvåring fattar inte så mycket men som tonåring hamnade jag i stora depressioner. Det var en förskräcklig tid, säger han.

I efterkrigstidens Serbien pratade man inte om de överlevandes erfarenheter. Serberna var snälla och inte alls antisemiter, men hade sina egna problem, sam-

manfattar makarna Rajs. Avgörande för dem var i stället att ett hundratal judiska ungdomar som klarat sig blev sammanförda i en trevande gemenskap.

– Vi hade ingen möjlighet att gå i terapi. Men jag undrar om det inte var lika viktigt att träffa folk med liknande öden. I den situationen, som särskilt Jovan befann sig i utan sina närmaste, var det viktigt att hitta någon som på djupet kunde förstå, säger Dina.

Se framåt

Varken Dina eller Jovan Rajs har någonsin greppat hur Förintelsen kunde inträffa.

Men de kan berätta om förföljelserna. Om hur man släpper hatet och går vidare. En dag kommer dock vittnena att tystna, och det oroar Jessica Bab Bonde. Hon har intervjuat överlevande från olika läger, och tillsammans med tecknaren Peter Bergting gjort seriealbumet "Vi kommer snart hem igen".

– Vi är ganska vana vid att prata om att det är viktigt att minnas. Och det är det. Men varför är det viktigt, och hur får vi med kunskapen in i en framtid där vittnena inte finns kvar? Jag tror att vi känner en kollektiv stress över hur vi ska göra nu, säger hon. Som judinna har hon levt

med frågan i hela sitt liv, hade gränserna inte varit öppna för hennes far- och morföräldrar hade hon själv inte existerat. Att via historien forma nuet och framtiden är ett enormt ansvar för framför allt skolan, menar hon. Därför riktar hon sig också till barn på elva år och uppåt.

– Jag tror att de har ett oförstört sinne. Empatin är oerhörd och det är viktigt att väcka den. Det handlar om att barnen ska få lust att arbeta för ett fritt och demokratiskt samhälle – för det är ingen självklarhet.

Elin Swedenmark

Nya böcker om Förintelsen

- **Vi kommer snart hem igen** av Jessica Bab Bonde och Peter Bergting. Seriealbum där överlevande har intervjuats om sina erfarenheter av koncentrationsläger. För barn från elva år och uppåt.
- **Att återvända till livet** av Dina och Jovan Rajs. Paret Rajs berättar om krigsåren och hur de hamnade i Sverige. En skildring av hur man går vidare efter Förintelsens fasor.
- **Vägen till Nürnberg** av Philippe Sands. Med utgångspunkt i morfaderns flykt undan nazisterna skriver juristen Philippe Sands om drömmen om och vägen till rättvisa.
- **Och du kom inte tillbaka** av Marcelline Loridan-lves. Författaren och hennes far hamnade tillsammans i koncentrationsläger. Det sista han gav henne var ett kort brev, en tomat och en lök. Det här är ett brev till fadern som aldrig kom tillbaka.
- **De sju goda åren** av Etgar Keret. En memoar som handlar om åren mellan att sonen Lev föds i Israel till att pappan, som överlevt Förintelsen, dör.
- **En shtetl i Stockholm** av Kenneth Hermele. En skildring av hur Kenneth växer upp i Sverige under 50-talet, med föräldrar som har flytt till Sverige och utmaningarna med att kombinera den svenska och judiska tillhörigheten.